

**BOSHLANG'ICH SINFLAR UCHUN IQTISODIY MAZMUNDAGI O'YINLAR
SAMARADORLIGI**

Parmonova Luiza Ozodovna

Turon universiteti

2-kurs magistranti

**MAQOLA
MALUMOTI**

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 17.06.2026

Revised: 18.06.2026

Accepted: 19.06.2026

KALIT SO'ZLAR:

*iqtisodiy tarbiya,
boshlang'ich ta'lim,
o'yin texnologiyalari,
iqtisodiy savodxonlik,
didaktik o'yin,
motivatsiya,
tejamkorlik,
kompetensiya.*

Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda iqtisodiy mazmundagi o'yinlardan foydalanishning ta'limiy va tarbiyaviy samaradorligi yoritilgan. Tadqiqot davomida o'yin texnologiyalari o'quvchilarning iqtisodiy savodxonligini oshirish, mustaqil fikrlashini rivojlantirish, hayotiy vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilishga tayyorlashda muhim vosita ekanligi aniqlangan. Tajriba-sinov ishlari natijasida o'yinlar yordamida pul, mahsulot, xizmat, tejamkorlik kabi iqtisodiy tushunchalar o'quvchilar tomonidan tez va to'g'ri o'zlashtirilishi kuzatildi. Maqola boshlang'ich ta'limda iqtisodiy tarbiya metodikasini takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalarni o'z ichiga oladi.

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchilarda iqtisodiy bilim va ko'nikmalarni erta yoshdan shakllantirish dolzarb masalalardan biridir. Globallashuv va bozor munosabatlarining rivojlanib borayotgani insondan iqtisodiy tafakkur, tejamkorlik, moliyaviy mas'uliyat, tadbirkorlik kabi sifatlarni talab qiladi. Shu nuqtayi nazardan boshlang'ich ta'limda iqtisodiy tarbiya berish jarayonini samarali tashkil etish, ayniqsa, didaktik o'yinlar orqali o'quvchilarning iqtisodiy tasavvurini kengaytirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining psixologik xususiyatlari ularni faol, qiziquvchan va o'yin orqali bilimlarni tezroq o'zlashtiruvchi subyektlar sifatida namoyon etadi. Aynan o'yin faoliyati ularning bilimga bo'lgan qiziqishini oshiradi, mustaqil fikrlashga undaydi va amaliy hayotiy vaziyatlarni modellashtirish imkonini beradi. Shu bois iqtisodiy mazmundagi o'yinlar boshlang'ich ta'limda iqtisodiy

tarbiyaning samaradorligini oshirishda eng qulay pedagogik vositalardan biri sifatida qaraladi.

Iqtisodiy mazmundagi o'yinlar o'quvchilarga pul, mehnat, tejamkorlik, mahsulot, iste'mol, byudjet kabi iqtisodiy tushunchalarni sodda va hayotiy misollar asosida anglashga yordam beradi. Misol uchun, "Bozor", "Do'kon", "Bank", "Tovar va xizmatlar" kabi rolli o'yinlar orqali bolalar iqtisodiy munosabatlarning mohiyatini amalda his etadilar. Bu esa ularning kelgusida to'g'ri moliyaviy qaror qabul qila olishiga, iqtisodiy jarayonlarga mas'uliyatli yondashishiga zamin yaratadi.

Iqtisodiy o'yinlar nafaqat bilim berish, balki tarbiyaviy vazifalarni ham bajaradi: tejamkorlikka o'rgatadi, mehnatning qadri haqida tasavvur hosil qiladi, pulning ahamiyati va uni to'g'ri sarflash zarurligini anglatadi. Shuningdek, jamoada ishlash, muloqot qilish, muammoni hal etish kabi ijtimoiy ko'nikmalarni ham rivojlantiradi.

METODOLOGIYA VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining psixologik-pedagogik xususiyatlari, ularning o'yin faoliyati orqali bilimlarni o'zlashtirish imkoniyatlari metodologiyaning markazida turadi. Tadqiqotda konstruktivizm g'oyalari, faol ta'lim metodlari, o'yin texnologiyalari va kompetensiyaviy yondashuvning asosiy tamoyillari inobatga olindi.

Ish jarayonida quyidagi asosiy ilmiy metodlardan foydalanildi:

- Nazariy tahlil – iqtisodiy tarbiya, o'yin texnologiyalari, boshlang'ich ta'lim metodikasi bo'yicha mavjud ilmiy manbalar, dastur va darsliklar o'rganildi, turli yondashuvlar qiyosiy tahlil qilindi.
- Kuzatish – boshlang'ich sinf darslarida iqtisodiy mazmundagi o'yinlardan foydalanish jarayoni bevosita kuzatilib, o'quvchilarning faolligi, motivatsiyasi va ishtirok darajasi qayd etildi.
- So'rovnoma va suhbat – o'qituvchilar va o'quvchilar bilan o'tkazilgan so'rovlar orqali iqtisodiy mazmundagi o'yinlarga munosabat, ularning samaradorligi haqidagi fikrlar o'rganildi.
- Pedagogik tajriba-sinov – tanlangan sinflarda iqtisodiy mazmundagi o'yinlar asosida tuzilgan mashg'ulotlar tizimi sinovdan o'tkazilib, nazorat va tajriba guruhlarini natijalari taqqoslandi.
- Matematik-statistik tahlil – tajriba natijalarini ishonchli baholash uchun boshlang'ich va yakuniy ko'rsatkichlar o'rtasidagi farqlar qayta ishlanib, foiz va o'rtacha ko'rsatkichlar aniqlangan holda xulosalar chiqarildi.

Iqtisodiy savodxonlikni shakllantirishda oilaning roli, maktab ta'limining o'rni, darslik va o'quv qo'llanmalarining mazmuni alohida o'rganilgan. Shuningdek, o'yin texnologiyalarining ta'lim jarayonidagi ahamiyati, ayniqsa, boshlang'ich sinf

o'quvchilarining bilish faolligini oshirishdagi imkoniyatlari ilmiy manbalarda keng yoritilgan.

Biroq adabiyotlar tahlili shuni ham ko'rsatadiki, aynan "boshlang'ich sinflar uchun iqtisodiy mazmundagi o'yinlar"ni kompleks o'rganish, ularning turlari, mazmuni, dars jarayoniga integratsiyalash mexanizmlari va ta'lim natijalariga ta'sirini tizimli tahlil qilish yetarli darajada yoritilmagan. Ko'plab manbalarda iqtisodiy tarbiya umumiy tavsiyalar darajasida taqdim etiladi, lekin o'quvchi yoshiga mos konkret o'yin texnologiyalari, metodik tavsiyalar va baholash mezonlari batafsil ishlab chiqilmagan.

Shu sababli mazkur tadqiqotda mavjud nazariy qarashlar va ilg'or tajribalar umumlashtirildi, iqtisodiy mazmundagi o'yinlarning klassifikatsiyasi, ularning didaktik imkoniyatlari va amaliy qo'llash yo'llari aniqlashtirildi. Adabiyotlar tahlili tadqiqot muammosining dolzarbligini asoslash, ilmiy bo'shliqlarni aniqlash hamda pedagogik tajriba-sinov ishlarini loyihalashda nazariy poydevor vazifasini bajardi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Boshlang'ich sinflarda iqtisodiy mazmundagi o'yinlar asosida tashkil etilgan ta'lim faoliyati o'quvchilarning iqtisodiy savodxonligini oshirishda muhim rol o'ynashini tasdiqladi. Tadqiqot davomida tajriba va nazorat guruhlarini o'quvchilarining boshlang'ich bilim darajasi solishtirilib, yakuniy natijalarda sezilarli farqlar kuzatildi. O'yinlar qo'llanilmagan nazorat guruhida iqtisodiy tushunchalarni o'zlashtirish sur'ati past bo'lsa, tajriba guruhida o'quvchilar mavzuga faol kirishdi, yangi bilimlarni tezroq anglab oldilar va amaliy holatlarda qo'llash ko'nikmalari rivojlandi.

Avvalo, iqtisodiy mazmundagi o'yinlar o'quvchilarda faollik va motivatsiyani sezilarli darajada oshirgani aniqlandi. Darslarda "Bank", "Bozor", "Do'kon", "Budjetim", "Men tadbirkorman" kabi rolli va stol o'yinlari qo'llanilganda, bolalar o'yin senariysiga faol kirishib, vaziyatga mos qarorlar qabul qila boshladilar. Bu esa ularning iqtisodiy bilimlarni faqat eslab qolish emas, balki amaliyotda qo'llashga o'rganganini ko'rsatdi. Kuzatuvlarda o'quvchilarning dars jarayonidagi ishtirok darajasi 30–40 foizdan 70–90 foizgacha oshgani qayd etildi.

Ikkinchidan, o'yinlar orqali berilgan topshiriqlar o'quvchilarda mustaqil va mantiqiy fikrlashni shakllantirdi. Masalan, "Byudjetni rejalashtirish" o'yini davomida o'quvchilar xarajatlarni tahlil qildilar, ortiqcha sarf-xarajatni kamaytirish bo'yicha takliflar bildirdilar, har bir qarorning oqibatini baholashga harakat qildilar. Bu jarayon ularni kelajakda to'g'ri moliyaviy qaror qabul qilishga tayyorlaydi.

Uchinchidan, tajriba natijalarida iqtisodiy tushunchalarning to'g'ri shakllanishi kuzatildi. Darslar boshlanishida o'quvchilarning ko'pchiligi "mahsulot", "xizmat", "pul", "mehnat", "foйда", "narx" kabi tushunchalarni bir-biriga aralashtirgan bo'lsa,

o'yinlar orqali ularning mazmunini aniq farqlay boshladilar. O'yin davomida ular iste'molchi va sotuvchi rollarini bajarib, iqtisodiy munosabatlar qanday kechishini bevosita his etish imkoniga ega bo'ldilar. Bu jarayon iqtisodiy tafakkurni tabiiy, bosqichma-bosqich rivojlantirdi.

To'rtinchidan, iqtisodiy o'yinlar o'quvchilarda ijtimoiy ko'nikmalarni ham shakllantirdi. Jamoada ishlash, kelishish, muloqotga kirishish, muammolarni birgalikda hal qilish, o'z fikrini himoya qilish kabi kompetensiyalar sezilarli darajada rivojlandi. O'quvchilarning hamkorlikda qaror qabul qilishi tajriba guruhida 60 foizdan oshgani qayd etildi. Bu natija iqtisodiy tarbiya o'yinlar orqali berilganda nafaqat bilim, balki xarakter va ijtimoiy tajriba ham boyishini ko'rsatadi.

Bundan tashqari, o'yinlar tarbiyaviy vazifalarni samarali bajarishi isbotlandi. O'quvchilar tejamkorlikka amal qilish, pulning qadri, mehnat mahsulini asrash kabi tushunchalarni chuqurroq anglay boshladilar. Masalan, "Sarflagan pulingga javob ber!" o'yini davomida xarajatlarni ortiqcha oshirmaslik, muqobil variantlarni tanlash zarurligi haqidagi xulosalar o'zlari tomonidan ilgari surildi. Bu esa tejamkorlikning majburlov asosidagi tushunchadan ongli amaliy odatga aylanadiganligini ko'rsatdi.

O'yinlar shunchaki ko'ngilochar faoliyat emas, balki maqsadga yo'naltirilgan didaktik vosita sifatida qo'llanganda natija yuqori bo'ladi. Shuning uchun o'yin tanlashda quyidagi talablarga amal qilindi:

- o'yin mazmuni o'qitilayotgan mavzuga mos bo'lishi;
- iqtisodiy tushunchalarni ochib berishi;
- barcha o'quvchilarni faol qatnashtirishi;
- amaliy vaziyatlarni aks ettirishi;
- baholash imkoniyatiga ega bo'lishi.

Muammoning yana bir muhim jihati — baholash tizimini takomillashtirishdir. Tadqiqot davomida o'quvchilarning iqtisodiy bilimlari bilan bir qatorda ularning amaliy ko'nikmalari ham baholandi: qaror qabul qilish tezligi, muloqot madaniyati, rollarni bajarishdagi mas'uliyati, iqtisodiy tushunchalarni qo'llash darajasi tahlil qilindi. Bu yondashuv o'yinlar natijalarini yanada aniq baholash imkonini berdi.

XULOSA

Boshlang'ich ta'limda iqtisodiy tarbiya berish zamonaviy jamiyat talabidan kelib chiqadigan eng muhim pedagogik vazifalardan biridir. Bolalarda iqtisodiy savodxonlikni erta yoshdan shakllantirish ularning kelajak hayot faoliyatida to'g'ri moliyaviy qaror qabul qilish, resurslarni oqilona boshqarish, mehnat va pul qiymatini anglashiga zamin yaratadi. Tadqiqot davomida amalga oshirilgan tajriba-sinov ishlari shuni tasdiqladiki, iqtisodiy mazmundagi o'yinlar ta'lim jarayonini jonlantirib,

o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, muloqotga kirishishi va amaliy ko'nikmalarining shakllanishiga samarali ta'sir ko'rsatadi.

O'yinlar orqali beriladigan iqtisodiy bilimlar o'quvchilarning yoshi va psixologik xususiyatlariga mos bo'lib, mavzuning murakkab jihatlarini sodda, qiziqarli va hayotiy misollar asosida anglash imkonini beradi. Rolli, stol va didaktik o'yinlarning qo'llanilishi natijasida o'quvchilarda pul, mahsulot, xizmat, byudjet, foyda kabi iqtisodiy tushunchalarning mazmuni aniq shakllandi. Tajriba guruhidagi o'quvchilar nazorat guruhiga nisbatan iqtisodiy bilimlarni tezroq o'zlashtirgan, amaliy vaziyatlarda qo'llashda yuqori natija ko'rsatgan.

O'yin texnologiyalari nafaqat bilim berishga, balki tarbiyaviy maqsadlarga ham xizmat qildi: bolalarda tejamkorlik, mas'uliyat, hamkorlik va mehnatga hurmat kabi fazilatlar rivojlandi. Jamoada ishlash, qaror qabul qilish, muloqot madaniyati kabi ijtimoiy kompetensiyalarning rivojlanishi ham iqtisodiy o'yinlarning muhim natijalaridan biri bo'ldi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullayeva N. Boshlang'ich ta'lim metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
2. Jo'rayev R., Xoliqova D. Ta'lim jarayonida o'yin texnologiyalari. – Toshkent: Fan, 2020.
3. Yo'ldoshev J., Usmonov S. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2018.
4. Qodirova F. Boshlang'ich sinflarda iqtisodiy tarbiya asoslari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021.
5. Toshpulatova M. Boshlang'ich ta'lim psixologiyasi. – Toshkent: Ilm ziyo, 2017.
6. Karimov A. Didaktik o'yinlar orqali kompetensiyalarni rivojlantirish. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2022.
7. Rasulov B. Iqtisodiy tarbiya nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
8. Shodiyev A. Ta'limda innovatsion yondashuvlar. – Toshkent: Ziyo, 2019.

9. Nazarova S. Boshlang‘ich sinf darslarida o‘yin metodidan foydalanish. – Namangan: NamDU nashriyoti, 2021.

10. Kenjaboyeva G. Bolalarda iqtisodiy tafakkurni shakllantirish yo‘llari. – Samarqand: SamDU, 2018.

11. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi. Boshlang‘ich ta’lim davlat ta’lim standarti. – Toshkent, 2020.

